

La peülla

(ALDC, VI, 1317. La peülla)

L'extrem de la pota de l'ovella i altres ungulats format per una coberta còrnia que cobreix els dits' alterna els noms genuïns (*peülla*, *unglots*, *potons*) amb els de procedència forana (*pessunya*, *casco*, *sabot*).

Peülla (s. XIX) deriva de PEDIS UNGULA 'ungla del peu', que, a través de **pedzungla* i *pe[ð]ungla*, va donar, per pèrdua de [ð], *peüngla* i, potser a través del mossàrab, *peünlla* i *peülla*, per assimilació de la [ɲ] a la [ʎ], i, puntualment, per una assimilació inversa, *peünya* 49, 114; *pegulla* 7, de Formiguera, no pot ser oc., on *pegulha* vol dir 'vaca jove' sinó que ha de ser resultat de la inserció d'una -g- a *peülla*. L'ètim llatí és el mateix que va donar el cast. *pezuña* (congènere del port. *pezunho* i el gall. *pezuño*), traspasat a *pessunya*, *pe[z]unya* 186, 187, *pe[θ]unya* 134, 139, a *patunyo* 137, 138 (o *patunyo dels cascos* 137), *patunya* 58, per atracció de *pata*, i a *potunya* 142, per homonimització amb *pota*. Per extensió, *peu* 10, 37 n'ha esdevingut sinònim i *call del peu* 190 és resultat d'una comparació de la peülla amb els durallons del peu. *Pitxola* i *putxola* 150, 151 podrien ser var. mossàrabs a partir de PEDIS UNGULA i per conducte aràbic a través de **pedzongla* arabitizat en **pu[tʃ]onla* (DECat).

Com *peu*, *pota* (< probablement romànic antic *PAUTA) pot generar geosinònims (48, 60, 63, 76, 79, 83, 179, 180, 183, 184, 187), especialment els seus dim. *potons* (*patons* 81, per atracció de *pata*), *potalins* 83 i *potillons* 45; igualment *piteu* 154, potser una var. de *poteu* (Escrig, 1851), per atracció de *peu*, més que una "forma arabitzada de PEDIS-DIGITUS" (DECat).

La comparació amb les ungles és l'origen de *ungles* 6, 69, 73, 82, 132, 149, del llat. UNGULA 'urpa' (*ungles des peus* 4, *ungra* 85, pel rotacisme propi de l'alg.), i del der. *unglots*, que sembla format amb el

suf. augmentatiu -ot, però que, almenys a les poblacions més septentrionals (recordem *peixot* 'peix petit'), podria tenir valor dim., sobretot si comparem amb *unglons* 10 i *potons*, *potalins*, *potillons*.

Per a *casco* (← cast.) s'ha comparat la part còrnia que protegeix el peu dels ungulats amb la 'peça d'armadura que cobreix el cap', 'tros d'atuell' (> 'crani'), postverbal de *cascar* 'rompre' (< llat. vg. *QUASSICARE); var. sintagmàtica *casco de la pota* 78, 183, fonètica *caixco* 94, 156, 169, 186 i dim. *casquet* 111. *Sabot* 1, 5, 9, 13 és un manlleu al fr. *sabot*, d'origen incert (< 'baldufa' < 'sabata').

Formes més locals són *forcadura del peu* 30, per l'obertura dels potons com la separació dels forcons d'una forca (semblantment a *forcadura*, *didals* 129); *corna* 13, 14, per una comparació de la peülla amb la 'pell grossa i dura especialment de la cansalada' (< preromà *KÚTENA, emparentat amb el llat. *cutis* 'pell'); *travalló* 32, de *travar* (der. de TRABS, TRABIS 'biga, pal': es travaven els animals per les potes), extensió de 'part prima de les potes d'un ungulat', dita *travador*. El mot aragonesitzat [θ]oqueta 108 es pot relacionar amb una semblança de la peülla amb un 'esclopet'.

Pel que fa a la distribució de les isoglosses, *unglots* i *peülla* ocupen bona part del cat. or. peninsular, el darrer penetrant un xic en el cat. nord-occ., on *casco* s'ha imposat, com ha fet *pessunya* en el val. central i mer.; *potons* és mall. i men.: la seva presència a Tàrbena (182) i a Pego (179) es deu a la colonització mall. del s. XVII (Veny, 1978: 226-240; Colomina, 1986).

Són mots normatius *peülla*, *peüngla* i *unglot*, des del DOrt, 1917; *potó*, des del DIEC₁, 1995 (i que ja figurava al DOrt, 1917).